

Balada populară – balada cultă

Balada populară este opera epică, în versuri, în care se povestesc întâmplări inspirate din tradiția istorică sau populară, amestecate cu elemente fabuloase (fantastice, imaginare), într-un cântec destinat ascultării.

Balada este cunoscută și sub denumirea de *cântec bătrânesc*, ambii termeni fiind folosiți de Vasile Alecsandri (un poet important al literaturii române și un mare culegător de folclor) în titlul culegerii sale din 1852 „*Poezii populare. Balade (cântece bătrânești) adunate și îndreptate...*”. Termenul de *baladă* vine din franceză, unde, la început, denumea un *cântec* alcătuit din trei strofe cu refren, cântat în timpul dansului, fiind răspândit încă din secolul al XI-lea în Europa Occidentală. Începând din secolul al XV-lea, termenul își schimbă sensul, denumind cântecele eroice vechi din zona anglo-saxonă. O dată cu apariția interesului generației pașoptiste (care aparține pașoptismului sau pașoptiștilor, purtător al ideologiei de la 1848 – Revoluția de la 1848 din Țările Române) pentru folclor, balada populară intră în atenția culegătorilor, care au dezvăluit bogăția tematică a acestei specii.

Balada populară este *cântată, zisă*, cum se spune în mediul folcloric, pe melodii proprii. Cântărețul este *lăutar* (muzicant popular), dar poate fi și țăran sau cioban. Sunt preferați de auditoriu interpreții care știu să dea un caracter dramatic acțiunii, comentând faptele, rezumând, prezentând personajele și punându-le să dialogheze. Priceperea lăutarului de a expune materialul epic dă baladei strălucire, mai ales că aceasta se cântă numai în anumite ocazii, la nunți, la locuri de popas, la hanuri (local cu ospătărie unde se pot adăposti peste noapte drumeții, cu animalele și căruțele lor – este un cuvânt vechi). Legătura dintre text și melodie impune o structurare a baladei, care începe cu un preludiu (partea de început, introductivă a unei compoziții muzicale) instrumental, după care urmează narațiunea cântată. Scopul acestei părți de început este să pregătească publicul pentru receptarea narațiunii și să imprime tonul potrivit acesteia.

Povestirea subiectului este partea cea mai amplă și mai complexă a baladei. Evenimentele se înlănțuie alert (iute, vioi, sprinten), încât creează interesul publicului, fără a fi vorba de o succesiune a momentelor subiectului literar, mai ales într-o baladă cum este „*Miorița*”, nici nu poate fi vorba de un deznodământ, pentru că totul este o desfășurare a posibilului. De multe ori apar în balade momente lirice, așa cum sunt în „*Miorița*” cele din testamentul ciobanului, din lamentația (plângerea, tânguirea) mamei, din alegoria morții ca nuntă. În aceeași baladă, în dialogul dintre oiță și cioban, apar și elemente dramatice. Pentru a păstra permanent contactul cu auditoriul cântărețul recurge la o serie de procedee.

Se pun astfel întrebări retorice (întrebări la care nu se așteaptă răspuns) pentru a introduce unele personaje sau pentru a evidenția momente de tensiune. De exemplu, boierul Manea din balada „*Toma Alimoș*” este anunțat astfel: „Peste câmpuri se uita / Și departe ce-mi zărea?” Pentru a introduce motivul trădării în balada „*Pintea viteazul*” se folosește tot o întrebare retorică: „Cine însă cuteza, / Cine oare se-ncerca / Pe Pintea să-l prăpădească, / De el lumea s-o lipsească...”

Prezența dativului etic indică implicarea afectivă a cântărețului în cele povestite, în „*Miorița*” spunându-se: „Ei se sfătuiră / Pe l-apus de soare / Ca să *mi*-l omoare / Pe cel moldovean...”.

Frecvența repetițiilor în baladă este un efect al oralității, pentru că ajută la sublinierea unor aspecte, dar ajută și la o bună memorare. Pot fi repetate cuvinte: „Stăpâne, stăpâne, / Îți cheamă și-un câne...” (*Miorița*)

Prezente și în alte creații folclorice aceste procedee sunt mai des întâlnite în balade urmărind captarea auditoriului. Concomitent (care se petrece în același timp, simultan) cu desfășurarea acțiunii, cântăreții fac și o prezentare a personajelor, folosind unele clișee (șabloane, expresii stereotipe) ce se repetă în baladă, astfel Toma Alimoș este: „Haiduc din Țara-de-Jos, / Nalt la stat, / Mare la sfat / Și viteaz cum n-a mai stat.” Dialogul este o altă modalitate de caracterizare a personajelor. În balada „*Toma Alimoș*”, dialoghează cei doi adversari, dar apare și ideea discuției fictive cu murgul, care sugerează singurătatea haiducului (om care, răzvrătindu-se împotriva asupririi, își părăsea casa și trăia în păduri, singur sau în cete, jefuind pe bogați și ajutând pe săraci) în mijlocul naturii. În balada „*Miorița*”, ciobanul discută doar cu oița năzdrăvană, dezvăluind astfel gânduri și sentimente ale omului aflat în fața momentelor capitale (esențiale) ale existenței.

Clasificările baladelor sunt diverse, dar putem aminti următoarele tipuri:

- **balade legendare** sau **mitologice**, în care fabulosul este preponderent (predominant, în cea mai mare parte) și care dezvăluie un mod străvechi de a gândi
- **balade păstorești**, care prezintă străvechea îndeletnicire a românilor, oieritul și care, uneori, au elemente fabuloase
- **balade istorice**, care au drept eroi figuri istorice și de multe ori surprind lupta antiotomană (împotriva turcilor)
- **balade haiducești**, care înfățișează haiduci
- **balade familiale**, care surprind întâmplări din viața de familie.

Balada cultă pornește de la modelul celei populare, dar se deosebește de aceasta prin dinamica desfășurării acțiunii, ceea ce duce la o mai mare concentrare, și printr-o versificație mai îngrijită.

Balada cultă este opera epică în versuri, în care sunt narate fapte și întâmplări deosebite, personajele fiind puse în antiteză (opoziție, contrast), elementele reale împletindu-se cu cele fabuloase. George Coșbuc, scriitor de marcă al literaturii române impresionează prin varietatea de teme și motive literare abordate în operele sale.

Balada cultă istorică, „*Pasa Hassan*”, al cărei autor este George Coșbuc, are acțiunea plasată în trecutul istoric, și anume povestește întâmplările tragice din timpul bătăliei de la Călugăreni, iar accentul cade pe confruntarea dintre cei doi conducători. Acțiunea afișează o întâmplare ce are caracter istoric. Autorul folosind ca modalitate de expunere principală evocarea perioadei domniei lui Mihai Viteazul și anume, episodul luptei de la Călugăreni contra cotorpitorilor (invadator, năvălitor) turci.

Balada Populară Toma Alimoș

Florica fagului,
La poalele muntelui,
Muntelui Pleșuvului,
În mijlocul
Câmpului,
La puțul
Porumbului,
Pe câmpia verde, -ntinsă,
Și de cetine cuprinsă,
Șade Toma Alimoș,
Haiduc din Țara-de-Jos,
'Nalt la stat,
Mare la sfat
Și viteaz cum n-a mai stat.
Șade Toma tolănit
Și cu murgul priponit
În pripoane de argint,
Și mănâncă frumușel,
Și grăiește în ăst fel:
– Închinar-aș, și n-am cui!
Închinar-aș murgului,
Murgului sirepului,
Dar mi-e murgul vită mută,
Mă privește și m-ascultă,
N-are gură să-mi răspundă!
Închinar-aș armelor,
Armelor drăguțelor,
Armelor surorilor,
Dar și ele-s fiare reci,
Puse-n teci
De lemne seci!
Închinar-oi codrilor,
Ulmilor,
Și fagilor,
Brazilor,
Paltinilor,
Că-mi sunt mie frățiori,
De poteri ascunzători;
D-oi muri,
M-or tot umbri,
Cu frunza m-or învăli,
Cu freamătul m-or jeli!

Și cum sta
De închina,
Codrul se cutremura,
Ulmi și brazi
Se cletina,
Fagi și paltini
Se pleca,
Fruntea
De i-o răcorea,
Mâna
De i-o săruta;
Armele din teci ieșea,
Murgulețu-i râncheza.
Până vorba-și isprăvea,
Burdușelul
Ridica,
Vinișorul
Că gusta
Și-n picioare se scula.
Ochii-și negri d-arunca,
Peste câmpuri se uita
Și departe ce-mi zărea?
Că-mi venea, măre venea
Stăpânul
Moșiilor
Și domnul
Câmpiilor,
Manea slutul
Și urâtul;
Manea, grosul
Ș-arțăgosul;
Venea, măre, ca vântul,
Ca vântul și ca gândul,
Cu părul lăsat în vânt,
Cu măciuca de pământ.
Pân' la Toma când sosea,
Din guriță mi-i grăia:
– Bună ziua, verișcane!
– Mulțumescu-ți, frate Mane!
– D-alei, Tomo Alimoș,
Haiduc din Țara-de-Jos,
Nalt la stat,
Mare la sfat,
Pe la mine ce-ai cătat?

Copile
Mi-ai înșelat,
Florile
Mi le-ai călcat,
Apele mi-ai turburat,
Livezi
Verzi
Mi-ai încurcat,
Păduri
Mari
Mi-ai dărâmat!
Ia să-mi dai tu mie seamă,
Ia să-mi dai pe murgul vamă!
Toma, măre, d-auzea,
Din guriță-i cuvânta:
– Ce-ai văzut
Om mai vedea,
Ce-am făcut
Om judeca;
Pân-atuncea, măi fârtate,
Dă-ți mânia la o parte
Și bea ici pe jumătate,
Ca să ne facem dreptate!
Toma, pân' să isprăvească,
Îi dă plosca haiducească
Pe jumate s-o golească,
Mânia să-și potolească,
Ca c-un frate să vorbească.
Manea stânga
Și-ntindea,
Să ia plosca
Și să bea,
Iar cu dreapta
Ce-mi făcea?
Paloș mic că răsucea,
Pântecele
I-atingea,
Mațele
I le vărsa
Și pe cal încălica,
Și fugea, nene, fugea,
Vitejia
Cu fuga!
Foicică de rogoz,

Savai, Toma Alimoș,
Haiduc din Țara-de-Jos,
Nalt la stat,
Mare la sfat
Și viteaz cum n-a mai stat,
Cumpătul că nu-și pierdea.
Mâna
La rană
Punea
Și din gură cuvânta:
– D-alelei, fecior de lele
Și viteaz ca o muiere,
Nu fugi, că n-am dat vamă,
Nu fugi, c-o să-mi dai seamă!
Vreme multă nu pierdea,
Mațele că-și aduna,
Cu brâu lat se încingea
Și la murgul se ducea,
Și pe murg încălica,
Iar din gură mi-i grăia:
– Murgule, murguțul meu,
Datu-mi-te-a taică-tău
Ca să-mi fii de ajutor
La nevoie și la zor,
Să te-ntreci cu șoimii-n zbor
Pân-o fi ca să nu mor.
Tinerel că m-ai slujit,
Dar ș-acuma îmbătrânit,
Să te-ncerci la bătrânețe
Cât puteai la tinerețe.
Azi te jur pe Dumnezeu
Să mă porți ca gândul meu
Și s-ajungi p-ăl câine rău
Ce mi-a răpus zilele,
Zilele, ca câinele,
Pentru tine, murgule!
Până Toma se gătește
Murgul coama-și netezește
Și din gură mi-i grăiește:
– Lasă șeaua, săi pe mine,
Și de coamă țin-te bine,
Ca s-arăt la bătrânețe
Ce-am plătit la tinerețe!
Până Toma se ținea,

Murgul, mări, și zbura;
Și zbura tocmai ca vântul,
Fără s-atingă pământul.
Cât o clipă de zbura,
Mut pe Manea-l întrecea,
Iară Toma, de-l vedea,
Îndărăt se întorcea
Și din fugă-i cuvânta:
– Maneo, Maneo, fiară rea,
Vitejia ți-e fuga,
Că, de m-ai junghiat hoțeste,
Mi-ai fugit și mișelește.
Ia mai stai ca să-ți vorbesc
Pagubele să-ți plătesc,
Pagubele
Cu tăișul,
Faptele
Cu ascuțișul!
Bine vorba nu sfârșea,
Murgulețu-și repezea
Și cu sete mi-l lovea;
Capu-n pulbere-i cădea,
Iar cu trupul sus, pe șea,
Calu-n lume se ducea.
Foicică micșunea,
Vreme multă nu trecea
Și pe Toma-l ajungea
Moartea neagră, moartea grea.
De pe cal descălica,
Ochiul
Se-mpăiejena,
Capul
I se învârtea
Și-n des codru se pleca,
Iar din gură ce-mi grăia?
– D-alelei, murguțule,
D-alelei, drăguțule,
Ce-am gândit,
Am izbândit,
Dar și ceasul mi-a sosit.
Sapă-mi groapă din picior
Și-mi așterne fânișor,
Iar la cap și la picioare
Pune-mi, pune-mi câte-o floare:

La cap. floare
De bujor,
Să mi-o ia mândra cu dor,
La picioare,
Busuioc,
Să mă plângă mai cu foc.
Apoi, măre, să te duci,
Drumu-n codri să apuci
Pân' la paltinii trăzniți,
Unde-s frații poposiți.
Nimeni frâul să nu-ți puie,
Nici pe tine să se suie,
Făr' d-un tânăr sprâncenat
Și cu semne de vărsat,
Cu păr lung și gălbior,
Care-mi este frățior,
Frățior de vitejie,
Tovarăș de haiducie.
Numai el frâul să-ți puie
Și pe tine să se suie;
Tu să-l porți și pe el bine,
Cum m-ai purtat și pe mine!
Bine vorba nu sfârșea,
Sufletul că-și dedea:
Codrul se cutremura,
Ulmi și brazi
Se clătina,
Fagi și paltini
Se pleca,
Fruntea
De i-o răcorea,
Mâna
De i-o săruta,
Și cu freamăt îl plângea.
Murgul jalnic râncheza,
Cu copita că-mi săpa,
Groapă mică de-i făcea,
Fânișor îi așternea,
Floricele că-i sădea,
Cu trei lacrimi le stropea,
Drumu-n codri c-apuca
Și mergea, măre, mergea
Pân' la paltinii trăzniți.
La voinicii poposiți.

Paşa Hassan

de George Coşbuc

Pe vodă-l zăreşte călare trecând
Prin şiruri, cu fulgeru-n mână.
În lături s-azvârle mulţimea păgână.
Căci vodă o-mparte, cărare făcând,
Şi-n urmă-i se-ndeaşă, cu vuiet curgând,
Oştirea română.

Cu tropote roibii de spaimă pe mal
Rup frâiele-n zbucium şi saltă;
Turcimea-nvrăjbită se rupe deolaltă
Şi cade-n mocirlă, un val după val,
Iar fulgerul Sinan, izbit de pe cal,
Se-nchină prin baltă.

Hassan de sub poala pădurii acum
Lui Mihnea-i trimite-o poruncă:
În spatele-oştirii muntene s-aruncă
Urlând ianicerii, prin flinte şi fum, –
Dar paşa rămâne alături de drum
Departe pe luncă.

Mihai îi zăreşte şi-alege vro doi,
Se-ntoarce şi pleacă spre gloată,
Ca volbura toamnei se-nvârte el roată
Şi intră-n urdie ca lupu-ntre oi,
Şi-o frânge degrabă şi-o bate-napoi
Şi-o vântură toată.

Hassan, de mirare, e negru-pământ;
Nu ştie de-i vis, ori aieve-i.
El vede cum zboară flăcăii Sucevei,
El vede ghiaurul că-i suflet de vânt
Şi-n faţă-i puterile turcilor sunt
Tăriile plevei.

Dar iată-I! E vodă, ghiaurul Mihai;
Aleargă năvală nebună.
Împrăştie singur pe câţi îi adună,
Cutreieră câmpul, tăind de pe cai –

El vine spre pașă: e groază și vai,
Că vine furtună.

– „Stai, pașă, o vorbă de-aproape să-ți spun
Că nu te-am găsit nicăierea” –
Dar pașa-și pierduse și capul și firea!
Cu frâul pe coamă el fuge nebun,
Că-n gheară de fiară și-n gură de tun
Mai dulce-i pierirea.

Sălbaticul vodă e-n zale și-n fier
Și zalele-i zuruie crunte,
Gigantică poart-o cupolă pe frunte,
Și vorba-i e tunet, răsuflul ger,
Iar barba din stânga-i ajunge la cer,
Și vodă-i un munte.

– „Stăi, pașă! Să piară azi unul din noi.”
Dar pașa mai tare zorește;
Cu scările-n coapse fugaru-și lovește
Și gâtul i-l bate cu pumnii-amândoi;
Cu ochii de sânge, cu barba vâlvoi
El zboară șoimește.

Turbanul îi cade și-l lasă căzut;
Își rupe cu mâna vestmântul
Că-n largile-i haine se-mpiedică vântul
Și lui i se pare că-n loc e ținut;
Aleargă de groaza pieririi bătut,
Mănâncă pământul.

Și-i dârdâie dinții și-i galben-pierit!
Dar Alah din ceruri e mare!
Și-Alah îi scurtează grozava-i cărare
Căci pașa-i de taberi aproape sosit!
Spahiii din corturi se-ndeașă grăbit,
Să-i deie scăpare.

Și-n ceasul acela Hassan a jurat
Să zacă de spaimă o lună,
Văzut-au și beii că fuga e bună
Și bietului pașă dreptate i-au dat,
Căci vodă ghiaurul în toți a băgat
O groază nebună.